

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أبو علي حسين بن عبد الله

ابن سينا

التعليقات

مقدمه و تحقیق و تصحیح

سید حسین موسویان

سرشناسه: ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰ - ۴۲۸ ق. | Avicenna
عنوان و نام پدیدآور: التعليقات / ابوعلی حسین بن عبدالله ابن سینا؛ مقدمه، تحقیق و تصحیح سیدحسین موسویان.
وضعیت ویراست: ویراست ۲.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران، ۱۴۰۱. | مشخصات ظاهری: ۷۳۴ ص.
شابک: 978-622-6331-41-8 | وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۵۷۱] - ۵۷۵؛ همچنین به صورت زیرنویس. | یادداشت: نمایه.
موضوع: فلسفه اسلامی -- متون قدیمی تا قرن ۱۴ | Islamic philosophy -- Early works to 20th century
شناسه افزوده: موسویان، سیدحسین، ۱۳۴۲ - ، مقدمه نویس، مصحح | شناسه افزوده: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران
شناسه افزوده: Muassasah-i Pizhūhishī-i Hikmat va Falsafah-i Īrān
رده بندی کنگره: BBR ۴۳۵ | رده بندی دیویی: ۱ / ۱۸۹ | شماره کتابشناسی ملی: ۹۱۳۵۳۰۸ | اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

التعليقات

ابوعلی حسین بن عبدالله ابن سینا

با مقدمه، تحقیق و تصحیح سیدحسین موسویان

صفحه آرا: محمدکاظم کاظمی

خوشنویس جلد: کامران کوهستانی

طراح جلد: سعید مینوچهر

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه بوستان کتاب

ویراست دوم

چاپ اول: ۱۴۰۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۷۰ هزار تومان

ناشر: مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران

نشانی: تهران، خیابان نوفل لوشاتو، خیابان شهید آراکلیان، پلاک ۴

تلفن: ۶۶۴۰۵۴۴۵، ۶۶۴۰۵۴۴۲ | نامبر: ۶۶۹۵۳۳۴۲

www.irip.ac.ir

شابک: ۸ - ۴۱ - ۶۳۳۱ - ۶۲۲ - ۹۷۸ - 978-622-6331-41-8

حَقّ چاپ و نشر محفوظ است.

فهرست کتاب

یادداشتی بر ویراست دوم	(۷)
مقدمه مصحح	(۱۱)
۱. درآمد	(۱۳)
۲. محتوا و شکل تعلیقات	(۱۵)
۳. نگاهی به نگارش تعلیقات	(۱۶)
۴. پیشینه پژوهش	(۱۹)
۵. تعلیقات ابن سینا و تعلیقات فارابی	(۲۱)
۶. تعلیقات ابن سینا، پیوندها و مقارنه‌ها	(۲۶)
۷. تأثیر تعلیقات در آثار فلسفی پس از ابن سینا	(۲۸)
۸. ترجمه کهن تعلیقات به پارسی	(۳۴)
۹. نکته‌ها و برجسته‌های تعلیقات	(۳۵)
۱۰. شناسنامه نسخه‌های خطی	(۴۵)
۱۱. ویژگی‌های نسخه‌های خطی و نسخه چاپی	(۵۰)
۱۲. شیوه تصحیح و تحقیق	(۶۱)
۱۳. سخن پایانی	(۶۵)
۱۴. سپاسگزاری	(۶۶)
- تصویرهای آغاز و انجام نسخه‌های خطی	(۶۸)
- جدول رموز (کوته‌نوشت‌ها و نشانه‌ها)	(۸۳)
فهرست بلند کتاب تعلیقات (بر پایه فهرست لوکری)	(۸۵)
التعلیقات	۱
پیوست (مقارنه‌ها و پیوندها)	۵۰۱
نمایه‌ها	۵۲۷
- نمایه آیه‌های قرآنی	۵۳۰

(٤) ✧ مقَدِّمَةُ مَصْحَح

٥٣١	- نمايۀ نامها	3
٥٣٤	- نمايۀ موضوعات	3
٥٧١	- نمايۀ منابع تحقيق	3
Note on the second edition		3
Introduction		5

یادداشتی بر ویراست دوم

ویراست دوم تصحیح تازه از کتاب التعلیقات ابن سینا، پیراسته‌تر و آراسته‌تر از چاپ نخست آن – که نزدیک به یک دهه از آن می‌گذرد –، اکنون پیش روی پژوهش‌مندان حکمت و فلسفه گشوده شده است.

بازنگری در چاپ نخست کتاب، که با بازخوانی و سنجش آن با ترجمه‌ای از تعلیقات به پارسی کهن^۱ نیز همراه بوده، به دگرسانی‌هایی در چاپ کنونی انجامیده است: – کتاب در صفحه‌آرایی تازه سامان یافته و از شمار صفحات آن کاسته شده است. – در جدول فهرست لوکری، که در پایان مقدمه مصحح آمده است، ستون مربوط به صفحه‌های کتاب برداشته شده و به جای آن شماره‌تعلیق‌های ترجمه پارسی کهن در برابر هر یک از شماره‌های متن عربی نهاده شده است. – نمایه موضوعات کتاب با اصلاحات و افزوده‌ها صورت کامل‌تری یافته است. – اصلاحاتی در متن و جابه‌جایی نسخه‌بدل‌ها انجام گرفته است که مهم‌ترین آن‌ها را در جدول پایان این یادداشت نشان داده‌ام.

بسی سپاسگزارم از استاد محمّد کاظم کاظمی که صفحه‌آرایی تازه کتاب را با شکیبایی و همیاری بی‌مانند به انجام رسانده، آموزه‌هایی نورانی نیز با خوی نیکو به من ارزانی داشت.

---

۱. تصحیح انتقادی این ترجمه کهن نیز به دست نگارنده به پایان رسیده است و امیدوارم به‌زودی به چاپ و انتشار برسد.

جدول مهم‌ترین اصلاحات در ویراست دوم

(ص = صفحه؛ س = سطر؛ پ = پانویس)

ویراست دوم		چاپ نخست	
[۲۴۱][۲۴۲][۲۴۳][۲۴۵] [۲۴۹]	ص (۲۵)، س ۱۱	[۲۴۲][۲۴۳][۲۴۵] [۲۴۹][۲۵۵]	ص (۲۴)، س ۶
[۲۵۵][۲۶۰]	ص (۲۵)، س ۱۳	[۲۶۰][۲۶۰]	ص (۲۴)، س ۸
نسخه اصیل ... این نسخه ارزشمند در کتابخانه حکومتی برلین	ص (۳۴)، س ۴ و ۵	تک نسخه موجود ... تنها نسخه خطی این ترجمه در کتابخانه توبینگن برلین	ص (۳۴)، س ۶ و ۷
از برلین	ص (۳۴)، پ ۱	از کتابخانه توبینگن برلین	ص (۳۴)، پ ۱
این نسخه از ترجمه	ص (۳۴)، س ۱۶	این تک نسخه	ص (۳۵)، س ۳
تصحیح شدن	ص (۶۵)، س ۲۰	تصحیح شدن	ص (۷۴)، س ۷
—	ص (۸۸)، س ۳	و نیز شماره ... قرار دارد	ص (۹۶)، س ۱۱-۱۲
هم چنین شماره تعلیق‌ها در ترجمه کهن را در آخرین ستون برابر هر یک از تعلیق‌های متن عربی نهاده‌ام	ص (۸۸)، س ۴ و ۵	کوتاهی یا بلندی ... تا حدودی دریافت	ص (۹۶)، س ۱۲-۱۴
لا یدفع	ص ۸، س ۴	لا یرفع	ص ۹، س ۵
آس: لا یرفع	ص ۸، پ ۵	کا، دا، مل، چ: لا یدفع	ص ۹، پ ۱۱
فعل» —	ص ۱۹، س ۴	فعل».	ص ۲۲، س ۱۱
آس، دا	ص ۱۰۳، پ ۶	آن دا	ص ۱۲۱، پ ۲
حقیقته، ... الوجود؛	ص ۱۵۵، س ۱۲ و ۱۳	حقیقته؛ ... الوجود،	ص ۱۸۱، س ۸ و ۹
المساحة	ص ۲۱۲، س ۴	المساحة	ص ۲۴۷، س ۴
[يعرف]	ص ۲۳۵، س ۱	نعرف	ص ۲۷۳، س ۴

التعليقات ✧ (٩)

ويراست دوم		چاپ نخست	
صو، کا، مل: معرف / آس، دا، چ: معرف	ص ٢٣٥، پ ١	صو، کا، مل: معرف	ص ٢٧٣، پ ٣
«مَعَّ»، فقد تعلق	ص ٣٣٥، س ٦	مع فقد، تعلق	ص ٣٩٠، س ١٢
أحدها	ص ٣٣٦، س ٥	أحدهما	ص ٣٩٢، س ١
صو، کا، آس، دا، چ: أحدهما.	ص ٣٣٦، پ ٧	مل: أحدها.	ص ٣٩٢، پ ٢
الحيوان أو الإنسان؛ لا يبطل	ص ٣٣٦، س ١٠	الحيوان؛ والإنسان لا يبطل	ص ٣٩٢، س ٦
صو، چ: والإنسان.	ص ٣٣٦، پ ١٦	کا، مل: أو الإنسان.	ص ٣٩٢، پ ١١
زاد / «زول»: الزاء والواو واللام أصلٌ واحدٌ يدلُّ على تنحّي الشيء عن مكانه. يقولون: زال الشيء زوالاً، وزالت الشمس عن كبد السماء تزول. (معجم مقاييس اللغة)	ص ٣٣٦، پ ٦	زاد.	ص ٣٩٢، پ ١
؛ آنچه گفته	ص ٣٦٠، پ ٤	إلخ؛ گفته	ص ٤٢٠، پ ٩
بعدم سببِ عدمه	ص ٣٨٥، س ١٠ و ٩	بعدم سببِ عدمه	ص ٤٤٨، س ١٣
دا: بعدم بسبب/ چ: بعدم سبب	ص ٣٨٥، پ ١١	صو، کا، آس، مل: سبب/ دا: بسبب	ص ٤٤٨، پ ١٢
کا، مل: للعلم.	ص ٤٣٩، پ ١٦	ی، مل: للعلم.	ص ٥١٣، پ ٧
[٧٥٤]	ص ٥١٩، س ٥	[٧٥١]	ص ٦٠٦، س ١٠
Michot, Jean,	ص ٥٧٥، س ١٦	Jean, Michot,	ص ٦٦٢، س ١٩

سید حسین موسویان
تهران - اسفند ١٤٠٠ خورشیدی